

ЦИТ: 414-542

УДК 336.71.025.13 (477)

Башлай С. В.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ**
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»,
Суми, Петропавлівська 57, 40000

Bashlay S. V.

**RESEARCH OF TRENDS OF FORMATION OF BANKING SUPERVISION
UNDER THE INFLUENCE OF FOREIGN CAPITAL**

SHEI «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine»,
Sumy, Petropavlivska 57, 40000

Анотація. В роботі розглядаються передумови та зміст основних підходів до організації банківського нагляду в країнах світу та Україні з урахуванням масштабів присутності іноземного капіталу в їхніх банківських системах. Автор визначає можливості та проблеми переходу до консолідованих моделей здійснення нагляду за учасниками фінансового ринку України.

Ключові слова: банк, ризик, нагляд на консолідованій основі, мегарегулятор.

Abstract. In this paper we describe the preconditions and content of the basic approaches to supervision in countries and Ukraine, taking into account the scale of foreign capital in their banking systems. The author identifies opportunities and challenges of transition to consolidated supervision models for financial market participants Ukraine.

Key words: bank, risk, supervision on a consolidated basis, megaregulator.

Еволюція підходів до організації банківського нагляду є безперервним процесом вдосконалення методів наглядової діяльності. Цей процес є об'єктивним і пов'язаний з постійними фінансовими інноваціями, появою нових фінансових інструментів, розвитком нових форм співпраці між

фінансовими установами. В умовах глобалізації світової фінансової системи поступово зникають межі традиційного секторного сегментування фінансових ринків і банки все активніше конкурують з небанківськими фінансовими установами. А, так звана, «фінансова глобалізація» (зростаюча інтеграція національних фінансових ринків в єдиний загальносвітовий ринок) [1] суттєво ускладнює діяльність національних регуляторів щодо банків – учасників банківських груп та фінансових транснаціональних корпорацій (фінансових конгломератів). При цьому форма присутності іноземного капіталу (в Україні – участь в статутному капіталі банків та відкриття філій) в банківській системі країни визначається місцевим законодавством та вимогами національних центральних органів грошово-кредитного регулювання (наприклад, НБУ). В підтвердження актуальності дослідження задекларованого питання (теми даної публікації) для України варто також зазначити, що вивчення існуючого досвіду регулювання перебування іноземного капіталу в національному банківському секторі сприяє не тільки виявленню глобальних тенденцій, що обумовлюють розвиток світової економіки, а і є важливим методологічним аспектом формування власної регуляторно-наглядової політики в країні.

Світова фінансова криза, окрім всього іншого, виявила слабкі місця банківського нагляду та розкрила зміст негайних проблем регулювання банківської діяльності. Звичайно це викликало цілий ряд змін, що необхідно було вносити в державну політику щодо банківського сектору. Основні корегування та зміни в системі банківського регулювання (в т. ч., під впливом іноземного капіталу) мали торкнутися, в першу чергу, наступних аспектів:

- встановлення пруденційних вимог до діяльності банків, за результатами зовнішнього та внутрішнього рейтингування і застосування більш об'єктивних підходів до оцінки ринкових та операційних ризиків («коригування» захисної ролі власного капіталу, стрес-тестування).

- розробка політики макропруденційного нагляду в фінансовій сфері;

– запровадження регулювання внутрішнього середовища функціонування банків (корпоративна структура) та донедавна не визнаного зовнішнього середовища – фінансові та банківські групи.

Практично до кінця ХХ-го сторіччя системи регулювання та нагляду за діяльністю банківських установ (в т. ч., і з капіталом іноземного походження) передбачали аналіз лише їхнього стану діяльності засобами пруденційного моніторингу та інспекційних перевірок (мікроекономічний підхід). За такого, так званого, формального підходу поза увагою органів контролю залишалися такі важливі компоненти нагляду як: професіоналізм керівництва в системі ризик-менеджменту, стійкість банку в умовах впливу системних ризиків та перспективи його розвитку при суттєвих змінах (як позитивних, так і негативних) зовнішнього середовища. За таких регуляторних умов капітал фактично «безперешкодно» (за виключенням країн з прямими обмеженнями чи заборонаю) входив (і виходив) в банківські системи країн-реципієнтів, часто наглядно демонструючи рівень інвестиційно-технологічної привабливості фінансових ринків відповідних країн. Ряд країн східноєвропейського та південноамериканського регіонів порівняно активно почали орієнтуватися на ресурси іноземного походження для банківської системи. В результаті такої експансії банківські активи в країнах Центральної та Східної Європи на 80 % контролювалися іноземними інвесторами (частка іноземного капіталу в банківській системі Естонії склала майже 99 %, Чехії – 97 %, Литви – 77 %, Польщі – 70 %) [1].

Фактично світова фінансова криза 2008 рр. спонукала до запровадження засад змістовного банківського нагляду, предметом якого стало не формальне, а фактичне забезпечення стійкого та стабільного функціонування банківської системи країни. Головним компонентом наглядового процесу при застосуванні механізму ризик-орієнтованого банківського нагляду став моніторинг профілю ризику банку – сукупності даних про всі ризики банку на які він наражається (чи потенційно може наражатися), а також про внутрішню систему оцінки та

управління ними. При цьому традиційний набір пруденційних нормативів мав набути динамічного характеру – зміна значень в залежності від фінансової ситуації. Практично новий формат фінансового нагляду інтегрував макроекономічний моніторинг і стрес-тести фінансових станів, в залежності від яких мають системно та динамічно змінюватися як традиційні макропруденційні нормативи банківської діяльності, так і нові макрорегулятори для відповідних учасників фінансових ринків.

Одним із інструментів ризик-орієнтованого підходу до регуляторного впливу на діяльність, в першу чергу, банків з іноземним капіталом став нагляд на консолідованій основі. Адже необхідність його запровадження сформувалася саме у зв'язку з процесами фінансової глобалізації, виникненням різномасштабних (в тому числі, і міжнародних) об'єднань банків та інших фінансових установ, а також диверсифікацією їхніх операцій. Поява банківських груп і виникнення в зв'язку з цим у банку, який входить до складу банківської групи, специфічних ризиків, які генеруються іншими учасниками банківської групи стало передумовою появи консолідованого нагляду за банківською діяльністю [2].

Реалістична оцінка відповідності банку наглядовим стандартам повинна враховувати всі фінансово-кредитні інституції, в яких він бере участь або які є, відповідним чином, пов'язаними з ним. Саме в цьому полягає ідея нагляду на консолідованій основі. Тобто він є саме тим комплексним підходом банківського нагляду, що дозволяє оцінити стабільність всієї фінансової групи, беручи до уваги ризики, на які наражається банк, незалежно від того чи відображаються зазначені ризики в звітності банку й пов'язаних з ним компаній чи ні. При цьому консолідований нагляд не означає проведення банківського нагляду лише на основі консолідованої фінансової звітності банківської групи. Крім того, він не замінює, а доповнює нагляд на індивідуальній основі.

Прийняття в 2011 році Верховною радою України відповідного закону [3] було обумовлене необхідністю вдосконалення підходу до здійснення

державного нагляду на ринку фінансових послуг шляхом упровадження нагляду на консолідованій основі за групами, до складу яких входять фінансові установи, у тому числі банки. Основним критерієм для визначення фінансової групи стали відносини контролю між її учасниками. Фінансові групи залежно від того, хто здійснює контроль у групі або діяльність яких фінансових установ превалює (банків чи небанківських фінансових установ), поділяються на банківські групи та небанківські фінансові групи. Законом передбачається розмежування повноважень між державними регуляторами щодо здійснення нагляду на консолідованій основі залежно від виду фінансової групи.

Традиційний шлях визначення банківської групи – материнський банк і дочірні та асоційовані компанії. Сучасний спосіб визначення банківської групи – переважна банківська діяльність (незалежно від структури групи). Його застосування сприяє забезпеченню ефективності нагляду на консолідованій основі в наступних аспектах: врахування існуючих груп з точки зору їх основного фінансового бізнесу, незалежно від їхньої юридичної та формальної структури (запобігання нормативних прогалин) та беручи до уваги наявні потенціал та ресурси органів нагляду (запобігання регулятивного арбітражу).

В країнах, що розвиваються центральні банки часто відіграють роль мегарегулятора фінансового ринку, зокрема в разі недостатньої розвиненості небанківських фінансових установ або в умовах існування банкоцентричної моделі розвитку фінансової системи. В багатьох країнах світу вже створено єдиний регулятор фінансового сектору. І для цього існує ряд причин.

По-перше, це може бути виправданим в умовах розвитку фінансового сектору в напрямку універсалізації. Чим різноманітнішими є фінансові продукти та послуги, тим складніше здійснювати їх класифікацію та регулювання спеціалізованим наглядовим органам.

По-друге, причиною створення мегарегулятора може бути ускладнення структури самого фінансового сектору. Фінансові посередники, які працюють

на фінансових ринках, об'єднуються у групи, що значно ускладнює нагляд. У такій ситуації наглядові органи не в змозі оцінити сукупні ризики об'єднання.

За результатами дослідження практики останніх інституційних реформ в фінансовій сфері та її регулюванні, можна визначити цілий ряд фактів (результатів), що обґрунтовують провідну роль саме центрального банку країни в структурі наглядових органів. Об'єднання функцій державного регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ – резидентів країни (в т. ч. і з іноземним капіталом чи міжнародного походження) «під дахом» центрального банку мало місце в Великобританії, Ірландії, Чехії, Словаччини, Литви. А в таких країнах як США, Німеччина, Франція, Бельгія, Португалія центральні банки зобов'язані здійснювати макропруденційну політику [4].

Таким чином, особливості регулювання та нагляд установ фінансового ринку з наявними в них ресурсами (організаційними, фінансовими, технологічними) іноземного походження в різні періоди функціонування банківських систем породжували передумови для якісного та кількісного перетворення власне національних структур та підходів до державного контролю за фінансовим ринком, взагалі. Наступний етап реформування системи банківського нагляду в Україні – перехід до макропруденційних засад здійснення та створення мегарегулятора фінансового ринку вже має певне організаційно-правове підґрунтя (наприклад, нагляд на консолідованій основі), також не позбавлений логіки інституційних перетворень в загальносвітовій тенденції пошуку оптимального варіанту поведінки в сучасних умовах.

Література:

1. Румянцева О. Влияние финансовой глобализации на денежно-кредитную политику / Оксана Румянцева, Екатерина Шаткова // Банковский вестник. – 2012. – № 7. – С. 9-15.

2. Берегуля О. Перші кроки з ідентифікації та визнання банківських груп / Олександр Берегуля // Вісник НБУ. – 2013. – № 5. – С. 34-35.

3. Про внесення змін до деяких законів України (щодо нагляду на консолідованій основі) [Електронний ресурс] : закон України від 19.05.2011 р. № 3394-VI – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Саввина О. Реформы финансовых архитектур: институциональный аспект / Саввина О. В. // Банковские услуги. – 2012. – № 11. – С. 15-23.

Стаття підготовлена в рамках виконання Науково-дослідної роботи за темою «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу» (номер державної реєстрації 0107U0123112)

Стаття подана: 08.12.2014 р.

© Башлай С. В.